

Terugblik Vakbijeenkomst Taalgerichte vakdidactiek voor bètadocenten

28 september 2022

In een goedbezochte bijeenkomst met docenten Biologie, Scheikunde, Natuurkunde en Wiskunde en enkele anderen uit het onderwijsveld hebben we de mogelijkheden om bij de bètavakken iets te doen aan taalvaardigheid doorgenomen. Deze bijeenkomst is georganiseerd in het kader van [een verkenning](#) naar taalvaardigheid en de behoefte vanuit Bètapartners en AlfaGammapartners. De begeleiding van de bijeenkomst lag in handen van Liliane Bouma, (coördinator bètasteunpunt) en Iris Hoogendoorn (vaksteunpuntcoördinator Nederlands). Cindy Kuiper (Taalimpact) gaf [een uitleg](#) en workshop over Taalgericht Vakonderwijs en Genredidactiek. Het materiaal staat op een [Google drive](#) bij Bètapartners.

De aanleiding

- Taalvaardigheid heeft invloed op het leerproces bij de bètavakken. Het lijkt alsof leerlingen meer moeite hebben om uit teksten en mondelinge uitleg de essentiële informatie op te steken.
- Bij de examens is taalvaardigheid een belangrijke factor
- In het HO blijkt taalvaardigheid sterk samen te hangen met studiesucces. Het niveau lijkt steeds lager te worden.
- We zien mogelijkheden om ook bij bètavakken bij te dragen aan betere taalvaardigheid, en dat is ook nuttig voor de eigen lessen.

We zien dat de problematiek rond taalvaardigheid bij bètavakken gaat over complexe non-fictie teksten. Landelijk is er veel aandacht voor begrijpend lezen, maar vaak wordt vooral gestimuleerd om boeken te lezen, maar dat is nog niet voldoende om complexe non-fictie te begrijpen. Er is nog nauwelijks informatie voor docenten van gamma en bètavakken over hoe zij kunnen bijdragen aan het taalbegrip van dit soort teksten in hun eigen vakgebied. Dit is het onderwerp van deze verkenning.

Hoe kijken we aan tegen taal

Taal roept bij docenten verschillende associaties op: Moeilijk, dynamisch, communicatie, saai & langdradig, ballast, leidt soms af, examens te talig.

Opmerkingen van de deelnemers:

- Stof uit de tekst van de methode zelf halen lukt te vaak niet
- Veel angst en terugschrikken bij leerlingen, ze beginnen zelfs niet met proberen.
- Taalvaardigheid en woordenschat zijn vaak zo laag dat bijna elk woord onbekend is
- Je kunt al veel bereiken door te focussen op de voeg- en verwijswoorden
- Leerlingen zijn vaak van mening dat taal bij de taaldocent hoort, en benutten de kennis die ze daar leren niet bij andere vakken.
- Er is veel frustratie over de examens, vooral bij scheikunde en biologie: veel tekst die ook nog deels niet nodig is voor antwoorden op de opgaven.
- Docenten van verschillende vakken geven strijdige instructies aan leerlingen over aanpak van teksten

- Docenten van bètavakken krijgen na het VO zelf geen opleiding meer op het gebied van taalvaardigheid en hebben vaak zelf een beperkte kennis van tekststructuren en taal.

Wat wordt in de bètalessen gedaan

De deelnemers verschillen in de mate waarin aandacht aan taal wordt besteed in hun lessen.

Opmerkingen:

Samen de teksten doornemen is een goede aanpak maar men heeft niet altijd het gevoel dat de tijdsinvestering voldoende opbrengt.

Leerlingen vragen vaak om een mondelinge uitleg in plaats van zelf de tekst door te moeten lezen.

Een goede aanpak is om leerlingen in groepjes hardop lezend teksten te laten doornemen. Dan zie je als docent snel of de stof begrepen wordt en wie nog moeite heeft met tekstbegrip.

Mondeling verwoorden en klasgesprekken kunnen heel goed ingezet worden als snelle manier om taalvaardigheid te ontwikkelen.

Een deel van de docenten besteedt al expliciet aandacht aan voeg- en verwijswaarden, en ervaren dat dit helpt bij de taalvaardigheid van leerlingen. Andere docenten zijn daarmee onbekend.

Oh wat zijn de examens talig!

Vooraf bij Biologie en Scheikunde vinden de docenten de examens veel te talig. Vaak is een groot deel van de tekst ook niet nodig om antwoord te geven op de opgaven. Het kost vaak veel tijd om de teksten door te nemen, tijd die beter besteed kan worden aan de opgaven.

De meeste docenten gaan in de laatste maanden voor het examen noodgedwongen veel tijd aan taal besteden.

De bètadocent als taaldocent?

Onderkend wordt dat de details van taal bij de taaldocenten thuis horen, maar docenten van de andere vakken kunnen als taalbewuste docent ook bijdragen aan taalvaardigheid. Veel docenten zullen zelf onvoldoende kennis hebben meegekregen in hun opleiding. Bij taalvaardige docenten kan ook spelen dat zij zich niet voldoende zeker en handelingsbekwaam voelen. Gerichtte ondersteuning kan hierbij helpen maar wordt zelden geboden in de context van de school.

Taalgericht Vakonderwijs

Binnen de lerarenopleidingen wordt TVO beschouwd als een standaard aanpak bij elk vak. De opleidingen komen echter nauwelijks eraan toe om dit ook in het programma van de lerarenopleidingen aan te bieden. De praktijk is daarmee dat heel veel docenten er onbekend mee zijn. Dit gold ook voor een groot deel van de aanwezigen.

Bij Taalgericht Vakonderwijs gaat het om taalsteun, interactie en context, zie de sheets van de presentatie.

DAT / CAT en vaktaal

Alle docenten onderkennen dat de woordenschat van Dagelijks Algemeente taalvaardigheid (DAT) onvoldoende is om op school de uitleg te kunnen volgen. Het blijkt nog niet zo gemakkelijk om bij leerlingen voldoende niveau in schooltaal / algemene Cognitief Academisch Taalvaardigheid (CAT) te bereiken om daarmee de vaktaal en vakkennis uit te kunnen leggen. Docenten zijn zich vaak niet bewust van welke woorden mogelijk problematisch zijn. Woorden als "struik" blijken bij sommige leerlingen al onbekend.

Voor VMBO is een lijst van schooltaal woorden beschikbaar, met daarop ook veel vaktaal. Voor Havo / VWO is een uitgebreidere woordenschat nodig, daar is geen handig overzicht van beschikbaar.

Voor leerlingen met een heel beperkte woordenschat zal het noodzakelijk zijn om buiten de reguliere lessen te werken aan uitbreiding omdat dit binnen de lessen niet mogelijk is. Daar wordt weinig aan gedaan. Deze leerlingen komen daardoor ook niet tot het leren van de lesstof.

Het is van belang om schoolbreed samen te werken aan de ontwikkeling van DAT naar CAT.

Genredidactiek voor bètavakken op het VO

Genredidactiek, een aanpak waarbij taal en vakinhoud worden verbonden, is nog maar ca 10 jaar oud en was in eerste instantie gericht op het ontwikkelen van taalvaardigheid in het PO.

In deze didactiek geldt Genre als een doelgericht, gefaseerd en sociaal proces dat sterk gericht is op het ontwikkelen van schrijfvaardigheid.

Het onderscheiden van verschillende genres teksten bij een vak kan helpen bij effectief en efficiënt ontwikkelen van taalvaardigheid bij de bètavakken.

Soorten teksten (genres) verschillen in structuur, stijl en wat de lezer geacht wordt te doen met de tekst. De ene tekst zal van begin tot eind gelezen worden, bij een andere worden tekstgedeelten selectief gelezen afhankelijk van de inhoud en het doel waarmee de lezer de tekst doorneemt. Bij de ene tekst zal veel preciezer gelezen moeten worden dan bij een andere. Ervaren lezers zullen dit zelf ontdekt hebben en passen hun aanpak effectief aan. Minder taalvaardige lezers vinden het moeilijk om zich in te zetten om een tekst te doorgronden en kunnen de informatie niet, of slechts in beperkte mate uit de tekst halen.

Bij de gangbare benadering van genredidactiek gaat het om drie dimensies:

- Onderwerp goed weergeven - complexiteit verwoording,
- Relatie schrijver - lezer goed weergeven, passend bij het genre
- Organisatie / samenhang - opbouw tekst, tekstelementen die samenhang geven

De ontwikkeling van taalvaardigheid wordt hierbij gezien als een sociaal proces waarbij onderlinge interactie essentieel is.

Bij de aanpak wordt de onderwijsleercyclus gehanteerd: Kennis opbouwen - Teksten uitpluizen - Samen schrijven - Zelfstandig schrijven enz.. Scaffolding, waarbij de docent tijdelijke, responsieve hulp geeft is belangrijk.

Typische genres voor de bètavakken zijn verslag, beschrijving, procedure en verklaring. Veel teksten zijn geen pure vorm, maar een variant of combinatie.

Analyse van bètateksten

Tijdens de bijeenkomst zijn enkele voorbeelden van bètateksten geanalyseerd: een beschrijving en een verklaring, daarnaast enkele langere paragrafen van lesmethoden.

De deelnemers viel op dat de structuur van de teksten niet altijd heel helder in elkaar zat.

Soms ontbraken voegwoorden, met als gevolg dat de tekst niet gemakkelijk te begrijpen is.

In het algemeen bleek dat de teksten niet zo helder en begrijpelijk ervaren werden, en daarmee ook niet zomaar geschikt om met leerlingen grondig door te nemen.

Een goede tekst is opgebouwd uit tekstelementen die elk goed verwoord zijn en in logische volgorde staan. Een overzicht van soorten tekstelementen voor het genre "uitlegtekst" is besproken, zie [dit document](#). Bij dit genre is het de bedoeling dat de leerling de kennis actief en wendbaar leert toepassen. Dit vereist zorgvuldig en actief lezen, een aanpak die aangeleerd moet worden.

Functies van tekstgedeeltes in uitlegteksten bij de bètavakken

Functie tekstgedeelte	Wat moet de lezer ermee doen
Context waar kennis toegepast wordt	Besef opbouwen voor welk soort contexten de kennis relevant is. Interesse en nieuwsgierigheid ontwikkelen. Na lezing analyseren of relatie kennis en context logisch is. Algemeen patroon herkennen, benoemen en onthouden.
Voorkennis oproepen	Afvragen of de begrippen en verschijnselen nog bekend zijn. Evt kennis opzoeken, evt vragen stellen. Schemata activeren
Nieuwe kennis: vaktaal, wetmatigheid, beschrijving verschijnsel	Onthouden. Aan schemata toevoegen
Uitleg / redenerie met de nieuwe kennis	Redenerie analyseren, logica doorgronden, oefenen met zelf reproduceren, schemata bevestigen / versterken
Voorbeeld van toepassing nieuwe kennis	Voorbeeld analyseren, logica doorgronden, oefenen met zelf reproduceren, algemeen patroon vaststellen, signalen voor algemeen patroon benoemen en deze onthouden, schemata bevestigen / versterken

Aanbevelingen

Door het inzetten van genredidactiek specifiek voor de bètavakken kan op een praktische manier een bijdrage geleverd worden aan taalvaardigheid van leerlingen :

1. Analyseer het doelgenre met collega's
2. Verzamel goede (praktijk)voorbeelden
3. Verweef de onderwijsleercyclus in lessen
4. Lok veel interactie uit en fungeer als 'model'
5. Zet idealiter in bij meerdere vakken

Vervolgactiviteiten

Binnen deze verkenning wordt een volgende bijeenkomst georganiseerd op 12 oktober over Schoolbreed Taalbeleid. Hierin wordt expliciet ook de rol van en afstemming met de bètavakken meegenomen.

Bètapartners en AlfaGammapartners verzamelen de behoeften en suggesties voor een vervolgtraject en voor de inhoudelijke kant van de aanpak van taalvaardigheid.

Leestips

- Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). Handboek taalgericht vakonderwijs (4th ed.). Coutinho.
- Kuiper, C. (2019). "Zo heb ik nog nooit naar deze tekst gekeken!" Over genreanalyse door hbovakdocenten.
- In R. Harms & B. Van der Leeuw (Eds.), Vakonderwijs en Geletterdheid. Bijdragen aan de Landelijke Werkconferentie Platform Taalgericht Vakonderwijs (pp. 33–35). SLO.
- Paus, J., Rodenboog, M., Schalk, H., Sijbers, J., Van der Leeuw, B., & Meestringa, T. (2018).
- Redeneren en formuleren bij natuurwetenschappelijke vakken: een vakspecifieke uitwerking van taalgericht vakonderwijs.
<https://www.slo.nl/thema/meer/taalgerichtvakonderwijs/lesvoorbeelden-materialen/redeneren-formuleren-vakken/@4614/redenerenformuleren/>
- Tolboom, J., Wijers, M., Van der Leeuw, B., & Meestringa, T. (2018). Redeneren en formuleren bij wiskundevakken. Een vakspecifieke uitwerking van taalgericht vakonderwijs.
<https://www.slo.nl/thema/meer/taalgericht-vakonderwijs/lesvoorbeeldenmaterialen/redeneren-formuleren-vakken/@4616/redeneren-formuleren-1/>
- Van der Leeuw, B., & Meestringa, T. (2014). Genres in schoolvakken. Taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs. Uitgeverij Coutinho.
- Van Dijk, G. (2011). Een verkenning van toepassingen van genredidactiek binnen nask en techniek.
- Van Schaik, P. W., Bastiaanse, A. A., Van Schaik-Maljaars, N. S., Bloemhof, M., & Admiraal, W. F. (2017). Taalgerichte vakondersteuning in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. *Pedagogische Studien*, 94(1), 25–48.

